

**Instytucjonalne,
środowiskowe i indywidualne
uwarunkowania funkcjonowania
pedagoga szkolnego**

Bogumiła Bobik

**Instytucjonalne,
środowiskowe i indywidualne
uwarunkowania funkcjonowania
pedagoga szkolnego**

Recenzent:
Justyna Dobrołowicz

Spis treści

Wprowadzenie	9
Rozdział 1. Instytucjonalny i prawny wymiar pracy pedagoga szkolnego . . .	15
1.1. Kierunki zmian edukacyjnych w Polsce w drugiej połowie XX i początkach XXI wieku	16
1.1.1. Organizacja szkolnictwa po zakończeniu II wojny światowej (lata 1945–1947)	16
1.1.2. Funkcjonowanie szkolnictwa w latach 1948–1955	18
1.1.3. Przemiany szkolnictwa w latach 1956–1961	20
1.1.4. System oświaty w latach 1962–1999	20
1.1.5. Zmiany po roku 1999	23
1.2. Początki profesji pedagoga szkolnego	24
1.3. Zadania pedagoga szkolnego wynikające z przepisów prawa oświatowego	28
1.4. Stan badań nad profesją pedagoga szkolnego	35
Rozdział 2. Środowiskowe determinanty pracy pedagoga szkolnego	41
2.1. Rodzina jako środowisko życia i wychowania młodego pokolenia	42
2.1.1. Przemiany współczesnej rodziny	45
2.1.2. Zagrożenia współczesnej rodziny	48
2.1.3. Współpraca rodziny i szkoły	52
2.2. Środowisko społeczno-wychowawcze szkoły	57
2.2.1. Trudności szkolne	60
2.3. Środowisko rówieśnicze	63
2.3.1. Problemy w grupie rówieśniczej	66
2.4. Środowisko lokalne	72
Rozdział 3. Indywidualne wyznaczniki pracy pedagoga szkolnego	79
3.1. Pojęcie zasobów osobistych pedagoga szkolnego	79
3.2. Wybrane zasoby osobiste pedagoga	85
3.2.1. Kompetencje pedagogiczne	85
3.2.1.1. Kompetencje interpersonalne	90
3.2.2. Zaangażowanie w pracy i poczucie skuteczności działań własnych	95
3.2.3. Radzenie sobie ze stresem	98

Rozdział 4. Metodologiczne założenia badań nad uwarunkowaniami pracy pedagoga szkolnego	105
4.1. Przedmiot i cele badań	106
4.2. Strategia i typ badań	107
4.3. Procedura badawcza	110
4.3.1. Problemy badawcze	112
4.3.2. Charakterystyka metod, technik i narzędzi badawczych	113
4.4. Dobór próby badawczej i terenu badań	118
4.5. Organizacja badań	119
Rozdział 5. Instytucjonalne uwarunkowania pracy badanych pedagogów szkolnych	121
5.1. Opis próby badawczej	121
5.2. Planowanie i organizacja pracy szkoły jako wyznaczniki pracy pedagoga	127
5.2.1. Warunki pracy pedagogów	127
5.2.2. Obowiązki pedagoga szkolnego	129
5.2.3. Formy pomocy pedagogicznej stosowane w pracy z uczniami, rodzicami, nauczycielami i wychowawcami	137
5.3. Postrzeganie przez pedagogów swoich kompetencji, aspiracji i perspektyw zawodowych	141
5.4. Propozycje zmian służące poprawie jakości pracy pedagogów	146
5.5. Podsumowanie	149
Rozdział 6. Środowisko wychowawcze jako czynnik warunkujący pracę badanych pedagogów szkolnych	151
6.1. Środowisko lokalne a zadania pedagoga szkolnego	152
6.2. Środowisko rodzinne jako obszar i wyznacznik działań pedagoga	154
6.3. Rola środowiska szkolnego w planowaniu pracy pedagoga szkolnego	158
6.4. Podsumowanie	161
Rozdział 7. Wybrane zasoby osobiste badanych pedagogów szkolnych	163
7.1. Ocena kompetencji pedagogicznych przez badanych	164
7.2. Ocena przez pedagogów własnych preferencji zawodowych	169
7.3. Umiejętności interpersonalne badanych pedagogów	173
7.3.1. Inicjowanie relacji (IR)	174
7.3.2. Asertywne oddziaływanie (AO)	176
7.3.3. Ujawnienie siebie (US)	177
7.3.4. Emocjonalne wspieranie (EW)	179
7.3.5. Rozwiązywanie konfliktów (RK)	181
7.3.6. Podsumowanie	183
7.4. Skuteczność własna w opinii pedagogów	184
7.5. Radzenie sobie w sytuacjach stresowych przez pedagogów	186
7.5.1. Styl skoncentrowany na zadaniu	187
7.5.2. Styl skoncentrowany na emocjach	190

7.5.3. Styl skoncentrowany na unikaniu	192
7.5.4. Podsumowanie	196
7.6. Wnioski końcowe	198
Rozdział 8. Próba modelowego ujęcia działań pedagoga szkolnego	201
8.1. Założenia ogólne	202
8.2. Proponowane modele pracy pedagoga szkolnego	205
Zakończenie	211
Bibliografia	217
Spis tabel	233
Spis wykresów	237
Summary	239

Wprowadzenie

W określonych godzinach, codziennie, jak świat długi i szeroki, idą dzieci do szkoły – idą tłumy dzieci; w określonych godzinach, codziennie, jak świat długi i szeroki, idą tłumy nauczycieli! Idą do szkoły! Jak ważna i doniosła musi być praca szkoły i nauczyciela, skoro wszystkie kraje wprowadzają u siebie prawo do obowiązku czy przymusu szkolnego¹.

Maria Grzegorzewska

Zadaniem współczesnej szkoły jest realizacja funkcji kształcącej, wychowawczej i opiekuńczej. W dobie przemian społecznych rozwój instytucji szkoły we wszystkich obszarach jej funkcjonowania „staje się warunkiem koniecznym rozwoju Polski”². Jednak na przestrzeni powojennych lat polityka oświatowa państwa przechodziła różne etapy. Można powiedzieć za Zbigniewem Kwiecińskim, że była ona często „doraźna, niespójna, upartyjniona i krótkowzroczna, niezgodna z konstytucyjnymi zasadami pomocowości, równości szans [...]”³. Odpowiednio do polityki oświatowej zmieniał się także model nauczyciela, od podległego partii politycznej po kompetentnego i autonomicznego, od posłusznego władzy ludowej po samodzielny.

Współcześnie kształcenie i wychowanie są ujmowane jako integralna całość. Zgodnie ze stanowiskiem Ministerstwa Edukacji Narodowej powinny sprzyjać stymulacji i optymalizacji wszechstronnego, indywidualnego rozwoju uczniów w wymiarze intelektualnym, emocjonalnym, psychicznym, społecznym, fizycznym i duchowym. W podejmowanych działaniach edukacyjnych szkoła powinna uwzględniać możliwości i potrzeby rozwojowe uczniów, współdziałać ze środowiskiem rodzinnym i lokalnym.

---

¹ M. GRZEGORZEWSKA: *Listy do młodego nauczyciela*. Warszawa, Wydawnictwo APS, 1996, s. 15.

² Z. KWIECIŃSKI: *Grzęzawisko. Eseje z pedagogiki społecznej i krytycznej*. Toruń, Wydawnictwo Studio „Kropka”, 2019, s. 11.

³ *Ibidem*, s. 12.

Niezależnie od uwarunkowań historycznych za efekty kształcenia i wychowania odpowiedzialni są przede wszystkim nauczyciele. To oni podejmują działania dydaktyczne, wychowawcze, opiekuńcze, profilaktyczne i terapeutyczne wobec uczniów we współpracy ze specjalistami, w tym z pedagogiem i psychologiem, rodzicami oraz instytucjami zewnętrznymi (jak poradnie psychologiczno-pedagogiczne i specjalistyczne, instytucje edukacji pozaszkolnej i instytucje pomocowe wobec rodziny).

Zmieniające się zadania i wymagania wobec nauczycieli i pedagogów szkolnych są zawsze powiązane z przemianami szkoły jako instytucji, ale też z przeobrażeniami społecznymi, ustrojowymi i kulturowymi. Kolejne reformy szkolne, zróżnicowanie społeczne, transformacja gospodarcza i ustrojowa, zmiany funkcji rodziny, rozwój nowoczesnych technologii, wzrastające zagrożenia społeczne (uzależnienia tradycyjne i behawioralne, przemoc, przestępczość, bezrobocie, dezintegracja życia rodzinnego i inne) stawiają przed nauczycielami i pedagogami szkolnymi kolejne wyzwania. Prowadzą do konieczności wyposażenia ich w nową wiedzę, umiejętności i kompetencje.

Oddziaływanie pedagoga jako uczestnika procesów wspomaganie, kształtowania i rozwoju młodego pokolenia bywa przedmiotem zainteresowań głównie przedstawicieli dyscyplin zajmujących się edukacją szkolną. Dotychczasowi badacze wskazują na węższe i szersze rozumienie roli pedagoga, odnosząc się do indywidualnych, praktycznych doświadczeń w pracy pedagogicznej, a także określają znaczenie funkcjonowania pedagoga na tle kategorii społeczno-kulturowych, w których opisywana jest sytuacja, społeczne konteksty jego pracy w różnych typach środowisk, głównie w rodzinie i szkole⁴.

W pracy pedagoga wyraźnie akcentuje się organizację pracy pedagogicznej, zapewnienie dziecku w miarę optymalnych warunków rozwoju, opieki, wychowania i kształcenia⁵. W związku z tym ważne jest, aby pedagog szkolny był osobą nieobciążoną obowiązkiem nauczania, umiejącą rozwiązywać problemy, znającą dobrze wszystkie aspekty opieki nad dzieckiem, współuczestniczącą w realizacji funkcji opiekuńczej, socjalizacyjnej i wychowawczej rodziny oraz szkoły.

---

⁴ Zob. P. FORMA: *Pedagog szkolny w procesie wspomaganie edukacji, socjalizacji i wychowania dziecka*. „Studia Pedagogiczne. Problemy społeczne, edukacyjne i artystyczne” 2010, t. 19, s. 263–271.

⁵ B. MATYJAS: *Pedagog szkolny*. W: *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*. T. 4. Red. T. PILCH. Warszawa, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, 2005, s. 85–87.

W niniejszej pracy używa się określenia „profesja pedagoga szkolnego”⁶ w celu podkreślenia, że jest to zawód zaufania publicznego⁷, lokujący pedagoga w całościowej strukturze uwarunkowań obejmujących:

- poziom prawno-administracyjny, jak kierunki polityki oświatowej państwa, wytyczne prawa oświatowego regulujące funkcjonowanie instytucji oświatowych, promowane normy i wartości;
- poziom środowiskowy, tworzony przez środowisko instytucji oświatowej, w której pracuje, środowisko lokalne i środowisko rodzinne uczniów;
- poziom indywidualny, obejmujący wiedzę, umiejętności, cechy indywidualne.

Początki profesji pedagoga szkolnego sięgają roku szkolnego 1973/1974. Pierwotnie status zawodowy pedagoga i jego miejsce w strukturze szkoły były niedoprecyzowane, stąd pedagogzy byli zdani na samodzielną pracę. Konstruowali plany pracy, podejmowali zadania zgodnie z potrzebami szkoły i posiadanymi umiejętnościami zawodowymi. Sami poszukiwali skutecznych form i metod pracy. Wraz z rosnącą liczbą pedagogów ukazywały się ujednoczone wytyczne i akty normatywne, regulujące organizację pracy, zakres czynności i prowadzenie dokumentacji. Zmianie ulegały zadania, jakie powierzano im do wykonania. Z jednych zadań rezygnowano, inne traktowano dowolnie, jeszcze inne rozszerzano. Odstępowano od ujednoczonych wymagań zgodnie z praktyką zmieniającą się rzeczywistości szkolnej⁸.

Współcześnie funkcjonowanie pedagogów szkolnych w ramach systemu oświaty regulują zarządzenia MEN, szczególnie ostatnie *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 9 sierpnia 2017 r. w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach*. Określają one rolę założoną pedagoga szkolnego, czyli wskazują, jakie zadania ma on do spełnienia. Funkcje rzeczywiste pedagoga wynikają z podejmowanych przez niego działań na terenie placówki, stosownie do konkretnych potrzeb i oczekiwań społeczności szkolnej. Nie można więc przedstawić gotowej hierarchii zadań pedagoga szkolnego, gdyż zależą one od wielu czynników zewnętrznych, takich jak: oczekiwania nadzoru pedagogicznego, środowisko społeczne i ekonomiczne, w którym funkcjonuje szkoła, oczekiwania uczniów, rodziców i nauczycieli, oraz od czynników wewnętrznych, wy-

⁶ „Profesja” słownikowo oznacza zawód, zajęcie zawodowe, a „profesjonalny” – zawodowy. Współcześnie zaznacza się tendencja do rozumienia profesji jako poziomu wykonawstwa, do jej łączenia z kwalifikacjami na poziomie akademickim. Nie dotyczy to każdego zawodu. Praca w zawodach, o których mówimy „profesja”, jest na tyle złożona, że trudno nawet wskazać skończony układ czynności, które je tworzą; podmiotem jej oddziaływań jest człowiek. Jest to rodzaj praktyki nazywanej misją, ma ona charakter publicznej służby. Zob. D. URBANIAK-ZAJĄC: *W poszukiwaniu teorii działania profesjonalnego pedagoga. Badania rekonstrukcyjne*. Kraków, Oficyna Wydawnicza Impuls, 2016, s. 70.

⁷ Zob. H. KWIATKOWSKA: *Pedagogika wobec współczesności. Pedeutologia*. Warszawa, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, 2008, s. 167–168.

⁸ Ibidem.

nikających z zasobów osobowych pedagoga, jego kompetencji pedagogicznych i doświadczenia.

Profesja pedagoga szkolnego od początku jej powołania jest przedmiotem zainteresowań badawczych. W literaturze pedagogicznej można znaleźć wiele opracowań, ale zawierają one głównie rozważania teoretyczne lub metodyczne⁹. Badania empiryczne są dość sporadyczne, publikowane głównie w formie artykułów, rzadziej monografii (ich wykaz przedstawiono w rozdziale pierwszym). Niniejsza monografia stanowi próbę teoretycznego oraz empirycznego ujęcia pracy pedagoga szkolnego w kontekście przemian szkoły jako instytucji, zmian w obrębie środowiska wychowawczego (rodzinnego, szkolnego, lokalnego) oraz wymagań wobec pedagoga jako profesjonalisty i człowieka.

Praca składa się z ośmiu rozdziałów. W rozdziale pierwszym przedstawiono instytucjonalny i prawny wymiar pracy pedagoga szkolnego. Opisano kierunki przemian edukacyjnych w Polsce od zakończenia II wojny światowej po czasy współczesne, w celu zachowania ciągłości i zmiany jako procesów towarzyszących powołaniu profesji pedagoga szkolnego. Przybliżono rolę i zadania pedagoga szkolnego oraz wskazano na ich związek ze zmieniającymi się wytycznymi prawa oświatowego. Rozdział kończy przegląd badań dotyczących profesji pedagoga szkolnego.

W rozdziale drugim dokonano analizy środowiskowych determinantów pracy pedagoga szkolnego. Scharakteryzowano środowisko rodzinne jako miejsce życia i wzrastania młodego pokolenia. Opisano jego przemiany i zagrożenia. Wskazano na znaczenie współpracy ze szkołą. Ukazano środowisko szkolne w wymiarze instytucjonalnym i społecznym, omawiając problemy szkolne, które pedagog rozpoznaje i rozwiązuje. Zaakcentowano znaczenie środowiska rówieśniczego dla rozwoju młodego pokolenia, zwracając uwagę na zagrożenia, jakie mogą pojawić się w relacjach koleżeńskich. Praca z grupą rówieśniczą to kolejny ważny obszar pracy pedagoga szkolnego. Rodzina, szkoła, środowisko rówieśnicze funkcjonują w określonym środowisku lokalnym. Jakość tego środowiska, mechanizmy kontroli społecznej, jakie są w nim stosowane, liczba i rodzaj instytucji wspierających rodzinę i szkołę, mają ogromne znaczenie dla rozwoju młodego pokolenia i w istotnym stopniu determinują pracę pedagoga szkolnego.

W rozdziale trzecim omówiona została problematyka zasobów osobowych pedagoga szkolnego. W tym celu odwołano się do różnych ujęć teoretycznych, by ostatecznie przyjąć koncepcję, która ujmuje ważniejsze cechy osobowości, traktowane jako indywidualne wyznaczniki pracy pedagoga szkolnego. Przede

---

⁹ I. JUNDZIL: *Rola zawodowa pedagoga szkolnego*. Warszawa, WSiP, 1980; *Wokół roli i zadań pedagoga szkolnego*. Red. J. SZCZURKOWSKA, A. MAZUR. Kielce, Wydawnictwo Pedagogiczne ZNP, 2013; T. LEWANDOWSKA-KIDOŃ, B. KALINOWSKA-WITEK: *Rola pedagoga szkolnego w szkolnym systemie pomocy psychologiczno-pedagogicznej*. Lublin, Wydawnictwo UMCS, 2016.

wszystkim scharakteryzowano kompetencje pedagogiczne, w tym interpersonalne. Przedmiotem opisu stało się także zaangażowanie w pracy i poczucie skuteczności działań własnych pedagoga. Pedagog szkolny to osoba, od której oczekuje się konsekwencji w pokonywaniu trudnych sytuacji, a to rodzi poczucie stresu. Ta cecha zasobów osobowości została więc poddana szczegółowej analizie w końcowej części rozdziału.

W rozdziale czwartym zaprezentowano schemat badań własnych. Wyjaśniono ogólne założenia metodologiczne oraz przyjęto ilościowo-jakościową strategię badań. Sformułowano przedmiot badań, jakim są instytucjonalne, środowiskowe i indywidualne wyznaczniki pracy pedagoga szkolnego. Przedstawiono procedurę badań diagnostyczno-opisowych zastosowaną do zbierania materiału empirycznego. Określono problemy badawcze, opisano metody, techniki i narzędzia badań własnych. Scharakteryzowano dobór próby badawczej i teren badań.

Rozdziały piąty, szósty i siódmy zawierają analizę wyników badań. Prezentację uzyskanych danych rozpoczęto od opisu próby badawczej oraz interpretacji danych zebranych podczas diagnozy obszaru planowania i organizacji pracy pedagogów. W tym celu dokonano przeglądu wypowiedzi pedagogów na temat warunków pracy, wykonywanych obowiązków, stosowanych form pomocy pedagogicznej wobec uczniów, rodziców i nauczycieli, postrzegania swoich kompetencji, aspiracji i perspektyw. Przedstawiono klasyfikację propozycji zmian, jakie, zdaniem pedagogów, mogą służyć poprawie jakości ich pracy.

W rozdziale szóstym skomentowano opinie pedagogów na temat środowiska wychowawczego uczniów, ono bowiem w istotnym stopniu wyznacza kierunki pomocy pedagogicznej. Pedagodzy dokonali oceny cech środowiska lokalnego, rodzinnego i szkolnego. Wskazali na problemy, jakie diagnozują, oraz na działania, jakie podejmują – doraźne i uprzedzające.

Rozdział siódmy obejmuje analizę wybranych cech osobowości badanych pedagogów. Do cech tych należą: ocena posiadanych kompetencji pedagogicznych (za pomocą skali OKP – Obszary Kompetencji Pedagogicznych), ocena własnych preferencji zawodowych (na podstawie Skali Preferencji Zawodowych), umiejętności interpersonalne (na podstawie Kwestionariusza Kompetencji Interpersonalnych ICQ-R Duane'a Buhrmestera, Wyndola Furmana, Mitchella T. Wittenberga i Harry'ego T. Reisa), skuteczność własna (skala GSES – Uogólnionej Własnej Skuteczności Ralfa Swarzera i in.), strategie radzenia sobie ze stresem (za pomocą kwestionariusza CISS Normana S. Endlera i Jamesa D.A. Parkera w polskim opracowaniu Jana Strelaua, Aleksandry Jaworowskiej, Kazimierza Wrześniewskiego i Piotra Szczepaniaka).

W ostatnim rozdziale zaprezentowano próbę modelowego ujęcia działań pedagoga szkolnego. Dokonano przeglądu różnych koncepcji pracy pedagoga oraz – na podstawie wyników badań – przedstawiono własny model jego pracy.

Monografia pt. *Institutionalne, środowiskowe i indywidualne uwarunkowania funkcjonowania pedagoga szkolnego* jest wynikiem zainteresowań naukowych i długoletniej praktyki pedagogicznej autorki, koncentrujących się wokół zagadnień pomocy psychologiczno-pedagogicznej, wspomaganie rozwoju dziecka w warunkach szkoły (szczególnie dziecka o specjalnych potrzebach edukacyjnych), pomocy jego rodzicom i opiekunom.

Praca jest adresowana szczególnie do naukowców, specjalistów z zakresu pedagogiki szkolnej i pedagogiki opiekuńczo-wychowawczej. Powinna również zainteresować osoby odpowiedzialne za kształtowanie szkolnej rzeczywistości, organizatorów edukacji dzieci i młodzieży w środowisku lokalnym i szkolnym, a także nauczycieli i pedagogów bezpośrednio zaangażowanych w pomoc psychologiczno-pedagogiczną. Może stanowić źródło refleksji dla studentów kierunków pedagogicznych.

Pragnę wyrazić wdzięczność Paniom Profesor Justynie Dobrołowicz i Alicji Żywczok za cenne uwagi i sugestie. Wyrazy podziękowania kieruję też do Pani Bożeny Buckiej, dyrektor RODN „Metis” w Katowicach, za pomoc i zachęcenie pedagogów szkolnych do wzięcia udziału w badaniu.

Spis tabel

Tabela 1.	Zestawienie aktów normatywnych i określonych w nich zadań pedagoga szkolnego	29
Tabela 2.	Typy odrzucenia i jego cechy	68
Tabela 3.	Zestawienie definicji cyberbullyingu	71
Tabela 4.	Plan organizacji i przebiegu badań	120
Tabela 5.	Płeć badanych pedagogów szkolnych	121
Tabela 6.	Wiek badanych pedagogów szkolnych	122
Tabela 7.	Staż pracy badanych pedagogów	123
Tabela 8.	Wymiar czasu pracy	123
Tabela 9.	Zatrudnienie pedagogów w szkole	123
Tabela 10.	Stopień awansu zawodowego badanych pedagogów	124
Tabela 11.	Wykształcenie badanych pedagogów	124
Tabela 12.	Podział badanych pedagogów ze względu na położenie terytorialne szkoły, w której są zatrudnieni	126
Tabela 13.	Podział badanych pedagogów ze względu na liczbę uczniów w szkole, w której są zatrudnieni	126
Tabela 14.	Posiadanie przez pedagogów samodzielnego gabinetu	128
Tabela 15.	Ocena standardu gabinetu przez pedagogów	128
Tabela 16.	Braki w wyposażeniu gabinetu wskazane przez pedagogów	129
Tabela 17.	Posiadanie zakresu czynności przez badanych pedagogów	129
Tabela 18.	Rodzaj i częstość zadań realizowanych w ramach pomocy psychologiczno-pedagogicznej	130
Tabela 19.	Rodzaj i częstość zadań realizowanych poza wymienionymi w ramach pomocy psychologiczno-pedagogicznej	133
Tabela 20.	Ocena przez pedagogów przydatności wiedzy z zakresu pedagogiki i psychologii do realizacji wykonywanych zadań	135
Tabela 21.	Ocena ważności czynników decydujących o doborze zadań przez badanych pedagogów	135
Tabela 22.	Ocena przez pedagogów stopnia realizacji zadań w ramach pomocy psychologiczno-pedagogicznej	136
Tabela 23.	Formy pomocy pedagogicznej wykorzystywane w pracy z uczniami oraz częstotliwość ich wykonywania	138

Tabela 24.	Formy pomocy pedagogicznej wykorzystywane w pracy z rodzicami	139
Tabela 25.	Formy pomocy pedagogicznej wykorzystywane w pracy z nauczycielami i wychowawcami	140
Tabela 26.	Ocena przez pedagogów własnych kompetencji zawodowych	142
Tabela 27.	Ocena własnej skuteczności	143
Tabela 28.	Ocena poziomu identyfikacji z zawodem	143
Tabela 29.	Aspiracje zawodowe badanych pedagogów szkolnych	144
Tabela 30.	Czynniki wskazane przez pedagogów jako motywujące ich do pracy	145
Tabela 31.	Czynniki wskazane przez pedagogów jako utrudniające wykonywanie obowiązków zawodowych	146
Tabela 32.	Proponowane przez pedagogów zmiany prawne	147
Tabela 33.	Proponowane przez pedagogów zmiany organizacji pracy placówki	147
Tabela 34.	Proponowane przez badanych zmiany organizacji pracy pedagogicznej	147
Tabela 35.	Cechy środowiska lokalnego wskazane przez pedagogów jako istotne w doborze wykonywanych zadań	152
Tabela 36.	Podział rodzin ze względu na kompletność członków rodziny	155
Tabela 37.	Podział rodzin ze względu na liczbę dzieci	155
Tabela 38.	Podział rodzin ze względu na jakość wypełniania funkcji rodzicielskich	155
Tabela 39.	Problemy diagnozowane w środowisku rodzinnym	156
Tabela 40.	Dokonana przez pedagogów ocena stopnia ważności zadań edukacyjnych realizowanych przez szkołę	159
Tabela 41.	Problemy diagnozowane w środowisku szkolnym	160
Tabela 42.	Ocena przez pedagogów kompetencji pedagogicznych – cechy osobiste	164
Tabela 43.	Ocena przez pedagogów kompetencji pedagogicznych – cechy interpretacyjno-komunikacyjne	165
Tabela 44.	Ocena przez pedagogów kompetencji pedagogicznych – współdziałanie	166
Tabela 45.	Ocena przez pedagogów kompetencji pedagogicznych – umiejętności kreatywno-krytyczne	167
Tabela 46.	Ocena przez pedagogów kompetencji pedagogicznych – pragmatyzm	168
Tabela 47.	Przeliczenie wyników dla preferencji artystycznej i społecznej	170
Tabela 48.	Wyniki w zakresie preferencji artystycznej i społecznej u badanych pedagogów	170
Tabela 49.	Przeliczenie wyników dla skali preferencji badawczej, przedsiębiorczej, realistycznej i konwencjonalnej	171
Tabela 50.	Wyniki w zakresie preferencji badawczej, przedsiębiorczej, realistycznej i konwencjonalnej pedagogów	171
Tabela 51.	Wyniki uzyskane przez pedagogów w zakresie skali Inicjowanie relacji (IR)	174
Tabela 52.	Wyniki uzyskane przez pedagogów w zakresie skali IR, ujęte w przedziałach tenowych	174

Tabela 53. Wyniki uzyskane przez pedagogów w zakresie skali Asertywne oddziaływanie (AO)	176
Tabela 54. Wyniki uzyskane przez pedagogów w zakresie skali AO, ujęte w przedziałach tenowych	176
Tabela 55. Wyniki uzyskane przez pedagogów w zakresie skali Ujawnienie siebie (US)	178
Tabela 56. Wyniki uzyskane przez pedagogów w zakresie skali US, ujęte w przedziałach tenowych	178
Tabela 57. Wyniki uzyskane przez pedagogów w zakresie skali Emocjonalne wspieranie (EW)	180
Tabela 58. Wyniki uzyskane przez pedagogów w zakresie skali EW, ujęte w przedziałach tenowych	180
Tabela 59. Wyniki uzyskane przez pedagogów w zakresie skali Rozwiązywanie konfliktów (RK)	182
Tabela 60. Wyniki uzyskane przez pedagogów w zakresie skali RK, ujęte w przedziałach tenowych	183
Tabela 61. Wyniki uzyskane przez pedagogów za pomocą Skali Uogólnionej Własnej Skuteczności	185
Tabela 62. Poziom wyników uzyskanych przez pedagogów w skali GSES	185
Tabela 63. Wyniki uzyskane przez pedagogów w zakresie wykorzystania stylu skoncentrowanego na zadaniu, przedział wieku od 25 do 54 lat	188
Tabela 64. Poziom wyników uzyskanych przez pedagogów w zakresie wykorzystania stylu SSZ, przedział wieku od 25 do 54 lat	188
Tabela 65. Wyniki uzyskane przez pedagogów w zakresie wykorzystania stylu skoncentrowanego na zadaniu, przedział wieku od 55 do 79 lat	188
Tabela 66. Poziom wyników uzyskanych przez pedagogów w zakresie wykorzystania stylu SSZ, przedział wieku od 55 do 79 lat	188
Tabela 67. Wyniki uzyskane przez pedagogów w zakresie wykorzystania stylu skoncentrowanego na emocjach, przedział wieku od 25 do 54 lat	190
Tabela 68. Poziom wyników uzyskanych przez pedagogów w zakresie wykorzystania stylu SSE, przedział wieku od 25 do 54 lat	190
Tabela 69. Wyniki uzyskane przez pedagogów w zakresie wykorzystania stylu skoncentrowanego na emocjach, przedział wieku od 55 do 79 lat	191
Tabela 70. Poziom wyników uzyskanych przez pedagogów w zakresie wykorzystania stylu SSE, przedział wieku od 55 do 79 lat	191
Tabela 71. Wyniki uzyskane przez pedagogów w zakresie wykorzystania stylu skoncentrowanego na unikaniu, przedział wieku od 25 do 54 lat	193
Tabela 72. Poziom wyników uzyskanych przez pedagogów w zakresie wykorzystania stylu SSU, przedział wieku od 25 do 54 lat	193
Tabela 73. Wyniki uzyskane przez pedagogów w zakresie wykorzystania stylu skoncentrowanego na unikaniu, przedział wieku od 55 do 79 lat	193
Tabela 74. Poziom wyników uzyskanych przez pedagogów w zakresie wykorzystania stylu SSU, przedział wieku od 55 do 79 lat	194

Spis wykresów

Wykres	1. Metody i techniki badawcze	115
Wykres	2. Analiza statystyczna wieku badanych pedagogów	122
Wykres	3. Ocena przez pedagogów kompetencji pedagogicznych – cechy osobiste	165
Wykres	4. Ocena przez pedagogów kompetencji pedagogicznych – cechy interpretacyjno-komunikacyjne	166
Wykres	5. Ocena przez pedagogów kompetencji pedagogicznych – współdziałanie	167
Wykres	6. Ocena przez pedagogów kompetencji pedagogicznych – umiejętności kreatywno-krytyczne	168
Wykres	7. Ocena przez pedagogów kompetencji pedagogicznych – pragmatyzm	169
Wykres	8. Rozkład wyników uzyskanych przez pedagogów w zakresie skali Inicjowanie relacji (IR)	175
Wykres	9. Rozkład wyników uzyskanych przez pedagogów w zakresie skali Asertywne oddziaływanie (AO)	177
Wykres	10. Rozkład wyników uzyskanych przez pedagogów w zakresie skali Ujawnienie siebie (US)	179
Wykres	11. Rozkład wyników uzyskanych przez pedagogów w zakresie skali Emocjonalne wspieranie (EW)	181
Wykres	12. Rozkład wyników uzyskanych przez pedagogów w zakresie skali Rozwiązywanie konfliktów (RK)	182
Wykres	13. Rozkład wyników uzyskanych przez pedagogów za pomocą Skali Uogólnionej Własnej Skuteczności	185
Wykres	14. Rozkład wyników uzyskanych przez pedagogów w zakresie wykorzystania stylu skoncentrowanego na zadaniu (ogół badanych)	189
Wykres	15. Rozkład wyników uzyskanych przez pedagogów w zakresie wykorzystania stylu skoncentrowanego na emocjach (ogół badanych)	191
Wykres	16. Rozkład wyników uzyskanych przez pedagogów w zakresie wykorzystania stylu SSU ACZ (ogół badanych)	195
Wykres	17. Rozkład wyników uzyskanych przez pedagogów w zakresie wykorzystania stylu SSU PKT (ogół badanych)	195
Wykres	18. Rozkład wyników uzyskanych przez pedagogów w zakresie wykorzystania stylu SSU INNE (ogół badanych)	196

Summary

The monograph is an attempt at a theoretical and empirical approach to the work of a school pedagogue in the context of the school's transformations as an institution, changes within the educational environment (family, school, local) and the requirements for the pedagogue as a professional and a person.

The work consists of eight chapters. The first chapter presents the institutional and legal dimension of the work of a school pedagogue. It describes the directions of educational changes in Poland from the end of World War II to contemporary times, in order to show continuity and change as processes accompanying the appointment of a school pedagogue. The role and tasks of the school pedagogue and their relation to the changing directives of the educational law are analysed. The chapter ends with a review of research on the profession of the school pedagogue. The second chapter covers the environmental determinants of the work of a school pedagogue. The family environment is presented as a place of life and upbringing of the young generation. The directions of transformation of the contemporary family, its threats and the importance of cooperation between the family and school are described. The contemporary school environment is presented in the institutional and social dimension, pointing to negative phenomena which the pedagogue recognizes and deals with. The role of the peer environment for the development of the young generation has been emphasised, and attention has been paid to the risks (especially peer exclusion and cyber-bullying) that may arise in the peer relationship. Working with a peer group is another important area of work for a school pedagogue. Family, school, and peer environment function in a specific local environment. The quality of this environment, the social control mechanisms that are applied in it, the number and type of institutions supporting the family and school are of great importance for the development of the young generation and they significantly determine the work of the school pedagogue. The third chapter covers the definition of the personal resources of the school teacher. Their description refers to different theoretical approaches in order to distinguish more important personality traits, which are treated as individual determinants of the school pedagogue's work. Pedagogical competence is characterized, including interpersonal skills. The involvement in professional activities and the sense of effectiveness of the teacher's own actions are described. The pedagogue is expected to be able to cope with difficult situations, which generates tension. Therefore, this feature of personality resources has been analysed in detail in the final part of the chapter. Chapter Four presents the concept of own research. It describes general methodological assumptions and adopts a quantitative-qualitative research strategy. It indicates the subject of the research, i.e. institutional, environmental and individual determinants of the work of a school pedagogue. The procedure of diagnostic and descriptive tests used to collect empirical material is presented. Research problems have been formulated – main and detailed. The methods used in the research – diagnostic survey and estimation method – are characterized. Also, the selection of the research sample and the research area is described. The following chapters (fifth, sixth and seventh) contain an analysis of the research results. The presentation of the obtained

data starts with a description of the research sample and data coming from the diagnosis of the field of planning and organisation of pedagogical work. For this purpose, the statements of the pedagogues on working conditions, professional duties, forms of pedagogical assistance applied to pupils, parents and teachers, perception of their competences, aspirations and perspectives are reviewed. The classification of changes proposed by the pedagogues has been made in order to improve the quality of the work. In the sixth chapter, the opinions of the pedagogues on the educational environment in which the pupils function and which to a significant extent determines the directions of the pedagogical assistance have been collected. Chapter Seven presents the results of the diagnosis of selected personality traits of the pedagogues under examination. Five areas of personality have been analysed: assessment of one's own pedagogical competence, assessment of one's own professional preferences, interpersonal skills, own effectiveness, and strategies of dealing with stress. The final chapter is an attempt to model the activities of a school pedagogue. It reviews different concepts of the pedagogue's work and, on the basis of the research results, presents own model of his/her work.

The present publication is part of the tradition of research into the profession of school pedagogue. It is an attempt to empirically present the contemporary pedagogue in the context of the changing school, environmental conditions and his/her personal resources. The problems undertaken in the work are of great social importance, because a school pedagogue is a person prepared to act towards various categories of people, including those at risk of exclusion or socially inadequate. He or she is a professional providing psychological and pedagogical assistance, supporting educational activities of teachers and parents, organising and implementing various forms of assistance for students, undertaking interventions in the most difficult matters. The profession of a pedagogue is perceived competently, it is extremely important to know the scope of his or her duties, the environment in which and for which he or she works, as well as individual predispositions conditioning a particular style of work.

The monograph deals with the problems which are important for professionals in the field of school counselling and educational pedagogy. It is also addressed to people responsible for shaping school reality, organisers of education for children and young people in the local and school environment, and teachers and educators directly involved in psychological and pedagogical assistance. This position can also be a source of reflection for students of pedagogical faculties.

Redaktor inicjujący
Paulina Janota

Redaktor
Joanna Szewczyk

Projekt okładki (wykorzystano zdjęcie ze strony pixabay.com)
Tomasz Tomczuk

Redakcja techniczna
Małgorzata Pleśniar

Korekta
Marzena Marczyk

Łamanie
Marek Zagniński

Nota copyrightowa obowiązująca do 31.12.2021:
Copyright © 2020 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

Sprzymyamy otwartej nauce. Od 1.01.2022
publikacja dostępna na licencji
Creative Commons
Uznanie autorstwa-Na tych samych warunkach
4.0 Międzynarodowe (CC BY-SA 4.0)

Wersja elektroniczna monografii zostanie opublikowana w formule wolnego dostępu
w Repozytorium Uniwersytetu Śląskiego www.rebus.us.edu.pl.

 <https://orcid.org/0000-0001-7548-858X>

<https://doi.org/10.31261/PN.3967>

Bobik, Bogumiła
Instytucjonalne, środowiskowe i indywidualne
uwarunkowania funkcjonowania pedagoga
szkolnego / Bogumiła Bobik. - Katowice :
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2020

ISBN 978-83-226-3933-7
(wersja drukowana)
ISBN 978-83-226-3934-4
(wersja elektroniczna)

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawnictwo@us.edu.pl

Druk i oprawa:
Volumina.pl Daniel Krzanowski
ul. Księcia Witolda 7-9
71-063 Szczecin

Wydanie I. Liczba arkuszy drukarskich: 15,25. Liczba arkuszy wydawniczych: 17,0. Publikację wydrukowano na papierze offset 90 g. PN 3967. Cena 64,90 zł (w tym VAT).